

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАТОРА ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

І.В. Сервецький

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри спеціальної техніки
та оперативно-розшукового документування
Національної академії внутрішніх справ,*

Ю.Ю. Чуфрін

здобувач

Постановка проблеми. Організатор злочинної діяльності становить підвищену суспільну небезпеку. Проблеми, що містяться у кримінальному законодавстві України свідчать про те, що поняття «організатор», «лідер», «злочинний авторитет», «злодій» у законі чітко не визначено, а отже, негативно впливає на ефективність боротьби з організованими злочинними угрупованнями.

Відсутність таких кримінально-правових понять «організатор злочинної організації», «керівник», «лідер», «злочинний авторитет», «мафія», «керівник мафії», «пахан», «батя», «портрет», «цар», «бог» тощо [1] прямо або опосередковано впливають на кваліфікацію злочинів, вчинених організаторами злочинних організацій, сприяють уникненню кримінального покарання.

Таким чином, недоліки кримінально-правового характеру суттєво впливають на попередження, виявлення, та притягнення до кримінальної відповідальності найбільш небезпечних злочинців.

Аналіз останніх досліджень та публікацій у сфері протидії організованій злочинності Ю.А.Вакутіна, М.П. Вадька, О.І.Гурова, А.І. Долгової, О.О. Дульського, С.В. Дьякова, Ю.Г. Козлова, В.І. Литвиненка, В.Д. Пахомова свідчить, що уніфікованого визначення поняття організатора злочинної організації не існує, а ті, що є не в повній мірі відповідають часу.

Мета статі полягає в узагальненні теоретичних проблем, понять кримінальної відповідальності організаторів злочинних організацій.

Основні результати дослідження. Створення злочинної організації становить найбільшу загрозу національній безпеці країні, в першу чергу її політичній системі, економіці, соціальній та військовій сферам. Тому вчені юристи, представники правоохоронних органів працюють над удосконаленням кримінально-правового тлумачення поняття злочинної організації та намагаються удосконалити кримінально-правові норми щодо посилення відповідальності за організацію злочинної діяльності.

Складність щодо їх вивчення, аналізу полягає в тому, що такі організації діють конспіративно, активно протидіють правоохоронним органам виявляючи наявні недоліки законодавчого характеру, використовують помилки правоохоронної системи, постійно підвищують свій рівень знань, у першу чергу в юриспруденції, для цього вербують найкращих юристів, корумпують пред-

ставників влади, через своїх представників у Верховній Раді України, які розробляють та лобіюють закони, які унеможливають або суттєво обмежують діяльність насамперед оперативних підрозділів та підрозділів слідства.

Кожна злочинна організація має лідера або лідируюче ядро, які постійно працюють над удосконаленням власної протиправної діяльності, прагнуть до розширення масштабів своєї злочинної діяльності, мають єдині цілі та головне завдання – збагачення за будь-яку ціну [2]. У Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» не визначено поняття організатора чи лідера злочинної організації [3].

У ст.28 КК України визначено поняття «злочинна організація», але поняття організатора злочинної організації, на жаль, відсутнє [4], тому кримінальне законодавство не дає відповіді на запитання: хто такий організатор, межі його кримінальної відповідальності за злочини, вчинені групою осіб, організованою групою, злочинної організацією, бандою, терористичною організацією, а тим більше, якщо злочин вчинено злочинним авторитетом чи злодієм у законі, а тим більше – керівником мафіозного утворення або його членами.

Відповідно до ст.28 злочин визнається таким, що вчинений групою осіб, якщо у ньому брали участь декілька (два або більше) виконавців без попередньої змови або за попередньої змови.

Кваліфікуючі ознаки злочинів, що вчиняються групою осіб:

- участь у вчиненні злочину 2-х і більше осіб;
- без попередньої змови між собою напередодні вчинення злочину;
- з-за попередньою домовленістю [5, с. 95-100].

Попередня змова – в тих випадках, коли між всіма учасниками злочину має місце зговір про спільне вчинення злочину до його початку.

Без попередньої змови – передбачає відсутність між учасниками злочину попереднього зговору. Він, як правило, виявляється у приєднанні однієї особи до вже розпочатої іншими особами злочинної діяльності.

Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб означає спільне вчинення цього злочину декількома (двома і більше) суб'єктами злочину, які заздалегідь домовились про спільне його вчинення [5, с.95-100]. Домовленість не виключає відсутність організатора вчинення злочину. Таким чином, така домовленість можлива на стадії готування злочину, а також у процесі замаху на злочин. Як впливає із ч.2 ст.28, домовленість, спільність (узгодження об'єкта злочину, його характеру місця, часу, способу вчинення, змісту виконуваних функцій тощо) можлива за певних дій організатора. Така організація вчиненого злочину може мати місце у будь-якій формі – усній, письмовій, електронній (за допомогою відео наведення, вказівок та інших елементів організації вчиненого злочину).

При цьому здійснюється реальний та технічний розподіл функцій між учасниками групи, за якою один співучасник виконує волю іншого, а це фактична організація вчинення злочину.

Організована група - це стійке об'єднання декількох осіб (трьох і більше суб'єктів злочину), які попередньо зорганізувалися для готування або вчинення злочинів.

Ознаками організованої групи є: 1) наявність декількох осіб (трьох або більше); 2) попередня їх зорганізованість у спільне об'єднання для готування або вчинення двох чи більше злочинів; 3) стійкість такого об'єднання; 4) об'єднаність злочинів єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану; 5) обізнаність усіх учасників такої групи з цим планом [5, с. 95-100].

Діяльність учасників організованої групи може характеризуватися як розподілом ролей, так і співвиконавством або ж поєднанням цих форм співучасті.

Таким чином, ми бачимо, що організована група має більше ознак, але мова не йдеться про особу, яка організувала таку організовану групу (лідера, злочинного авторитета тощо).

У такому випадку організатор повинен нести кримінальну відповідальність за організацію злочину, що охоплюється його умислом з урахуванням наслідків, які він зорганізував та передбачав.

Злочин визнається вчиненим **злочинною організацією**, за з ч.4 ст.28 — це об'єднання осіб (суб'єктів злочину), яке: 1) є стійким; 2) є ієрархічним; 3) об'єднує декількох осіб (трьох і більше); 4) за попередньою змовою зорганізоване його членами або структурними частинами для спільної діяльності; 5) метою такої діяльності є: а) безпосереднє вчинення ними тяжких або особливо тяжких злочинів; б) керівництво чи координація злочинної діяльності інших осіб; в) забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп [5, с. 95-100].

За створення злочинної організації з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а також керівництво такою організацією або участь у ній, або участь у злочинах, вчинюваних такою організацією, а також організація, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп, кримінальна відповідальність кваліфікується за ст.255 КК України [5, с. 95-100].

З об'єктивної сторони злочин може виражатися у таких формах: 1) створення злочинної організації; 2) керівництво злочинною організацією; 3) участь у злочинній організації; 4) участь у злочинах, вчинюваних такою організацією; 5) організація, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп — стисло такі діяння можна назвати консолідацією організованої злочинної діяльності.

У ст.255 вид злочинної організації не конкретизовано: це може бути будь-яка злочинна організація, метою якої є вчинення хоча б одного тяжкого чи особливо тяжкого злочину, або діяльність якої пов'язана із вчиненням декількох злочинів. Жодних інших додаткових ознак такої організації (озброєність, спеціальна мета створення та діяльності тощо) закон у даному випадку

не передбачає. Крім того, не передбачено кримінальної відповідальності особи, яка організує такі злочини.

Бандитизм – ст.257 організація озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі [5, с. 762-764]. Об'єктивна сторона бандитизму включає вчинення трьох альтернативних дій: 1) організацію банди; 2) участь у банді; 3) участь у нападі, вчинюваному бандою.

Організація банди та участь у банді за своїми суттєвими ознаками не відрізняються від аналогічних дій, які є ознаками злочину, передбаченого ст.255. При цьому організатор банди не обов'язково повинен брати участь у вчинюваних бандою нападах, бо кримінальна відповідальність настає за організацію та участь у банді [5, с. 762-764].

Терористичний акт, тобто застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створили небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або не вчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

Під тероризмом звичайно розуміють залякування населення органів влади з метою досягнення злочинних намірів. Він полягає у погрозі насильством, підтриманні стану постійного страху з метою досягнути певних політичних чи інших цілей, спонукати до первинних дій, привернути увагу до особи терориста або організацій, які він представляє. Заподіяння чи загроза заподіяння шкоди є своєрідним попередженням про можливість спричинення більш тяжких наслідків, якщо вимоги терористів не буде прийнято. Характерною ознакою тероризму є його відкритість, коли про мету заподіяння шкоди чи погрози широко розголошується.

Об'єктивна сторона злочину може проявитися у таких формах: 1) застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини, або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків; 2) погроза вчинення зазначених дій (ч.1 ст.258); 3) створення терористичної групи чи терористичної організації; 4) керівництво такою групою чи організацією; 5) участь у ній; 6) матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації (ч.4 ст.258) [5, с. 764-766].

Створення терористичної групи чи терористичної організації, керівництво такою організацією, участь у терористичній організації, матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації за своїм змістом збігаються з аналогічними діями щодо злочинних організацій та організованих груп.

Відмінність між терористичною групою і терористичною організацією полягає в тому, що терористична група створюється для вчинення конкретного терористичного акту чи кількох таких актів, а терористична організація має діяти невизначений час, займатися терористичною діяльністю постійно, до досягнення певної мети. Діяння, які вчиняються у зв'язку з організованою терористичною діяльністю, за своїм змістом аналогічні тим, що виконуються стосовно інших видів злочинних організацій, але залишається поза увагою відповідальність лідерів та керівників терористичних організацій.

Мафія – це різновид організованої злочинності, керівник-лідер злочинного утворення, який керує організованою злочинністю і повинен нести кримінальну відповідальність як співучасник організації злочину, так і як керівник-лідер його вчинення і за наслідки, які наступили, або могли наступити, у випадку замаху на вчинення злочину.

Так, В.А Тимошенко запропонував власне визначення сучасної мафії (наркомафії): є одним із видів організованої злочинності, яка заручилася підтримкою і діє разом із співниками в органах влади й правоохоронних органах, використовуючи їх для уникнення покарання і безперешкодного функціонування, має системний, довгостроковий, масштабний характер, чітко визначену ієрархію, стабільну професійно-кадрову та матеріальну базу, спільні заздалегідь визначені цілі і з метою отримання максимальних прибутків використовує всі можливості для здійснення ефективної протиправної діяльності як у сфері легального або нелегального (тіньового) підприємництва, фінансового шахрайства та незаконного виробництва, транспортування й реалізації наркотиків, так і шляхом здійснення інших тяжких та особливо тяжких (у тому числі насильницьких) злочинів [6].

Отже, при тлумаченні слова організатора злочинної діяльності слід опиратись на слово «організація» [франц. *organisation*]: 1) будова, структура чогось; 2) сукупність людей, груп, об'єднаних для досягнення якоїсь мети; громадське об'єднання людей, державна установа [7].

Так, О.І. Гуров розуміючи проблему пропонує тлумачити організованість кримінальних співтовариств на декількох рівнях, а саме:

– перший рівень – стійкі, керовані співтовариства з функціональною ієрархічною структурою, що не мають корумпованих зв'язків;

– другий, чи середній рівень організованої злочинності є ніби перехідною ступінню до більш зробленої і небезпечної структури, яку можна назвати угрупованням;

– третій рівень представлений кримінальними організаціями з (термінологія юристів ряду західних країн) мережною структурою. Іншими словами – подібні співтовариства мають два та більше ступені керування, і наказ ватажка вже передається виконавцям по інстанції через визначені ланки [8].

Висновки. Кримінальна відповідальність організатора злочинної діяльності повинна бути виокремлена у чіткі самостійні норми, статті, та посилена відповідальність за їх організацію, а саме:

– доповнити ст.28 КК України і викласти у такій редакції:

«Злочин визнається таким, що вчинений групою осіб, якщо у ньому брали участь декілька (два або більше) осіб за попередньої змови між собою, з організацією злочину, попереднім плануванням, підготовкою, озброєністю, тренуванням, значними попередніми фінансовими витратами тощо:

Ст.28 ч.2 – викласти у такій редакції: «Вчинення злочину організованою групою».

Ст.28 ч.3 – викласти у такій редакції: «Вчинення злочину злочинною організацією, бандою, терористичною організацією, мафіозним утворенням та іншими злочинними утвореннями».

Відповідно до **ч.1 ст.29** вчинення злочину членами злочинної організації, підлягає кримінальній відповідальності **організатор**, особа, яка **утворила злочинну організацію, банду, терористичну організацію, утворила** мафіозне утворення, керувала ними, або забезпечувала їх діяльність, фінансувала чи організовувала приховування докази злочинної діяльності.

Відповідно до ч.1, ст.30 кримінальна відповідальність організаторів та учасників організованої групи чи злочинної організації

Організатор організованої групи чи злочинної організації підлягає кримінальній відповідальності за всі злочини, вчинені організованою групою чи злочинною організацією, якщо вони охоплювалися його умислом.

Доповнивши ч.2, ст.30 словами «кримінальна відповідальність організаторів злочинної організації».

Доповнивши ст.67 КК України – обставини, що обтяжують покарання ч.2 такими словами – «вчинення злочину групою осіб, організованою групою, злочинною організацією, бандою, терористичною організацією, мафіозним утворенням тощо» (зазначена у запропонованій редакції).

Отже, запропоновані зміни та доповнення до чинних норм Кримінального кодексу України дозволять охопити всі злочинні формування та посилити кримінальну відповідальність їх організаторів, лідерів банд та терористичних організацій, керівників мафіозних утворень тощо, що забезпечить ефективну боротьбу зі злочинністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кошкіна С. Майдан. Нерозказані історії. – К. : Брайт Стар Паблішинг, 2015. – 400 с.

2. Хавронюк М.І. Кримінально-правові засоби протидії організованій злочинній діяльності: досвід зарубіжних країн і законодавчі пропозиції для України // Кримінальне право України. – 2006. – № 1. – С.93-94.

3. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.93 р. // Відомості Верховної Ради України, 1993, №35, Ст.358.

4. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26, ст.131.

5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – [6-те вид., перероб. та доповн.] / [ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка]. – К. : Юридична думка, 2009. – 1236 с.

7. Тимошенко В.А. Кримінологічна характеристика наркобізнесу – сутність та призначення // Право України. – К., 2006. – № 7. – С.89-93.

8. Словник іншомовних слів та термінологічних сполучень / [уклад. Л.О. Пустовіт та ін.] – К. : Довіра, 2000. – 1018 с.

9. Гуров А.И. Организованная преступность не миф, а реальность. – М. : Знание, 1992.

Сервецький І.В., Чуфрін Ю.Ю. Деякі проблеми кримінальної відповідальності організатора злочинної діяльності

У статті досліджується питання кримінальної відповідальності організатора злочинної діяльності. Розглянуті проблеми кваліфікації організатора злочинної діяльності, що вчинені у складі групи, організованої групи та злочинної організації, а також запропоновано таке поняття як «мафіозне утворення» та пропозиції щодо посилення відповідальності за організацію вчинення злочину.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, організатор злочинної діяльності.

Сервецкий И.В., Чуфрин Ю.Ю. Некоторые проблемы уголовной ответственности организатора преступной деятельности

В статье исследуется вопрос об уголовной ответственности организатора преступной деятельности. Рассмотрены проблемы квалификации организатора преступной деятельности, совершенные в составе группы, организованной группы и преступной организации, а также предложено такое понятие как «мафиозное образование» и поданы предложения по усилению ответственности за организацию совершения преступления.

Ключевые слова: уголовная ответственность, организатор преступной деятельности.

Servetskiy I.V., Chufryn Y.Y. Some problems of criminal responsibility of the organizer of criminal activity

This paper examines the issue of criminal responsibility of the organizer of criminal activity. Problems qualifications organizer of criminal activities in the commission of a group of organized groups and criminal organizations, and suggested such a thing as a mafia formation and proposals for strengthening the organization responsible for the crime.

Keywords: criminal liability, organized crime

Стаття надійшла до редакції 15.01.2015.